

**Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická**

Bakalářská práce

2013

Matej Chrenka

**Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická**

Bakalářská práce

**Gestika a mimika jako součást neverbální komunikace
s ohledem na kulturní odlišnosti**

Matej Chrenka

Plzeň 2013

**Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická**

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

**Gestika a mimika jako součást neverbální komunikace
s ohledem na kulturní odlišnosti**

Matej Chrenka

Vedoucí práce:

Mgr. Lada Hanzelínová

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň srpen 2013

.....

Obsah

1. ÚVOD	1
2. KOMUNIKACE	2
2.1. Komunikační proces	2
2.2. Sdělení.....	3
2.2.1. Zpětná vazba	3
2.3. Komunikační kanál	4
2.4. Šumy	5
2.5. Funkce komunikování.....	5
3. NEVERBÁLNÍ KOMUNIKACE	7
3.1. Definice neverbální komunikace.....	7
3.1.1. Komparace definicí	8
3.2. Rozdělení neverbální komunikace na jednotlivé složky	9
3.3. Ač vše zvlášť, stejně tvoří celek.....	14
4. HISTORIE NEVERBÁLNÍ KOMUNIKACE:	15
4.1. Antické Řecko a Řím	15
4.2. Neverbální komunikace od humanismu po 20. století	15
4.3. Neverbální komunikace od dvacátého století	17
5. INTERKULTURNÍ KOMUNIKACE	18
5.1. Kultura	18
5.1.1. Akulturace a asimilace	19
6. MIMIKA	20
6.1. Obočí a čelo	21

6.2.	Nos	21
6.3.	Ústa	22
6.3.1.	Smích a úsměv	23
6.4.	Oči	23
6.4.1.	Pohled	24
6.5.	Mimika a její drobné rozdíly v různých kulturách	25
6.5.1.	Typické znaky mimiky pro vybrané kultury	26
7.	GESTIKA	26
7.1.	Rozdělení gest	27
7.1.1.	Frekvence gest	28
7.2.	Neverbální komunikace a její úloha ve světě	29
7.3.	Význam gest v různých kulturách	30
8.	ZÁVĚR	39
9.	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	40
10.	SUMMARY	42
PŘÍLOHY		42
Tabulky:	.....	42
Fotky:	.....	42

1. Úvod

V bakalářské práci, která se vztahuje k zaměření mého studia psychologie, se zabývám neverbální komunikací se zaměřením na mimiku a gesta. Podkladem pro mou práci je odborná literatura s podobnou tematikou, z které čerpám.

Úvodem krátce představím procesy komunikace a její základní složky a pojmy. Z obecných principů komunikace vychází mé hlavní téma neverbální komunikace, a proto slouží jako jakýsi úvod mé bakalářské práce. Neverbální komunikace je velmi rozsáhlé téma, a proto je těžké nalézt jednotnou definici. Jelikož je práce komparativního charakteru, poukazuji zde na rozdíly definic neverbální komunikace od autorů různých odborných titulů zabývajících se tímto tématem.

Komunikace je stará jak samo lidstvo a neverbální komunikace, jako základní prvek dorozumívání, byla pravděpodobně první formou komunikování vůbec. V bakalářské práci se tak objevuje historická část, která se zabývá neverbální komunikací. Historická část zahrnuje tematiku zkoumání neverbální komunikace člověkem, dobu, kdy se poprvé o ni začali lidé zajímat, jak se její studium vyvíjelo atd. Historie ovšem ovlivňovala neverbální komunikaci i jinak a to v rámci kultur. Na různých místech naší země se časem vytvořily kultury, které mají vlastní, osobitou neverbální komunikaci.

Existují kultury s vlastním zvyky a hodnotami. Odedávna všechny kultury komunikovaly s ostatními a docházelo tím tak ke vzniku tzv. interkulturní komunikace. Interkulturní komunikace je také důležitým pojmem mé bakalářské práce. Jeho podstatou je tedy komunikace mezi kulturami založená na historických společenských odlišnostech. Na rozdílech- mezi kulturami - pak stojí hlavní část mé bakalářské práce, kdy porovnám rozdíly v mimice a gestech různých kultur či národů. Porovnávání se týká především gest, neboť mimické výrazy jsou ve všech kulturách téměř totožné. Celá práce je komparativního charakteru, s krátkými úvody do neverbální a obecné komunikace a praktickou přílohou znázornění vybraných podstatných gest, které jsou mnou, jako autorem, znázorněny na základě jejich předchozího teoretického uchopení.

2. Komunikace

Význam slova komunikace pochází z latiny „communicare“ a mělo podobný význam jako náš výraz spojování. Můžeme tak hovořit například o pozemní komunikaci jako silniční dopravě, nebo například o komunikačních prostředcích ať už jde o telefony, internet a další.

O komunikaci také hovoříme v souvislosti s předáváním informací dalším lidem. Sem řadíme klasicky rozhovor nebo přednášku. Jaro Křivohlavý (1988) uvádí dokonce, že slovo komunikovat můžeme pochopit jako „sdílení“, sdílet něco hodnotného s někým. Jednotnou definici komunikace, která by obsáhla veškeré aspekty (kognitivní, kulturní, lingvistické atd.) není zřejmě možné zkonstruovat. Jako příklad mohu uvést definici Kunczika, komunikace je: *„jednáním, jehož cílem z hlediska komunikátora je přenos sdělení jedné či více osobám prostřednictvím symbolů.“* (Kunczik, 1995, str. 12)

2.1. Komunikační proces

Komunikačním procesem se rozumí průběh komunikace. Komunikační proces se skládá z 5 složek, které můžeme vidět na modelu. Je to: 1. odesílatel sdělení 2. sdělení (zpráva) 3. příjemce sdělení (posluchač) komunikační kanál 4. médium prostředek pro sdělení 5. komunikační kanál médium pro zpětnou vazbu. (tabulka42, str. 48)

Podle Křivohlavého je základním kamenem komunikace systém znaků, pomocí kterých se veškerá komunikace uskutečňuje. Znak můžeme takto označit jako základní prvek komunikace. Znakem může být slovo psané i mluvené, ale může to být i jiný projev člověka než je slovo. *Znak je v teorii komunikace definován jako „přirozený nebo dohodou stanovený – konvenční pohyb, kterého se používá místo slov, aby jím byla sdělena informace.“* (Doc.PhDR. Jaro Křivohlavý, 1988, str. 135).

Důležitými termíny v teorii informace a komunikace jsou i signály a symboly. Za signály označujeme nositele znaku. Symboly jsou zástupné znaky, mohou zastupovat buďto jeden znak nebo celou sérii znaků.

Je dobré si uvědomit, že *každý účastník komunikace je zároveň zdrojem (mluvčím) i příjemcem (posluchačem) používá se zde terminologická dvojice zdroje-příjemci.* (DeVito, 2008, str. 34). Sdělení je možno si představit, jako mnohostranný balíček, který obsahuje slovní i mimoslovní složky. Sdělení tak vysíláme při psaní, mluvení či gestikulování. Zároveň přijímáme naše vlastní sdělení, kterými svou komunikaci kontrolujeme, slyšíme se, vidíme naše gesta atd. Jako odpověď jsou pro nás poté reakce příjemce (pochopení, sympatie atd.).

Příjemce (posluchač) je také současně zdrojem a tím, že se snažíme dešifrovat jeho signály, se stáváme příjemcem i my.

Převáděním svých myšlenek do smysluplné řeči, tvoříme pro příjemce tak zvané kódování. Obráceným postupem, když dorazí signály vyslané mluvčím k nám, tak je dekódujeme.

Kódujeme většinou do řeči, které druhá osoba rozumí (čeština, angličtina) záleží na tom, s kým chceme komunikovat. Můžeme ovšem řeč zakódovat tak, aby jí rozuměli pouze určití příjemci. Například, pokud nechci říkat něco před malými dětmi, budu hláskovat, jelikož tento kód děti neznají.

2.2. Sdělení

Sdělení vysíláme při komunikaci pomocí kombinace smyslů, můžeme použít jeden či více najednou. V rámci sdělení ale můžeme použít například i jiné prostředky, než své tělo. Může jít o druh oblečení, který si na sebe vezmeme, nebo můžeme využít i okolního prostředí. Způsobů, jak něco sdělit, je mnoho. Při normální komunikaci se setkáváme s tzv. „*předběžnými sděleními*“ (DeVito, 2008, str. 35). Jsou to vlastně informace, které vysíláme před hlavním sdělením. Předběžná sdělení mohou mít verbální (Počkejte, až vám to povím) i neverbální formu (dramatická pomlka). Nejčastěji se však jedná o kombinaci těchto dvou způsobů komunikace. *Mezi předběžná sdělení řadíme také fatickou komunikaci, což je jakýsi „společenský úvod“, který otevírá cestu k hlavnímu sdělení.* (DeVito, 2008, str. 35). Jsou to zdvořilostní fráze typu: „Dobrý den, jak se dnes máte?“ „To máme, ale hezké počasí že?“

2.2.1. Zpětná vazba

Důležitým prvkem v komunikaci je zpětná vazba. Tu získáváme jak sami od sebe, tak i od posluchače. Zpětná vazba funguje jako indikátor toho, jakým způsobem naše komunikace ovlivňuje posluchače. Zpětná vazba nám ukazuje, jakým směrem se komunikace ubírá. Když vidíme, že posluchač naslouchá, směje se s vámi, kýve hlavou atd. je to jasným znakem, že sdělení, která mu předáváte, ho zajímají a baví. Pokud by to bylo naopak a zpětná vazba,

kteřá bude vysílána od posluchače, bude negativní - tĕkání očí, krátké odpovědi, je jasné, že vaše sdělení ho příliš nezajímají. Tak můžeme pomocí zpětné vazby přizpůsobovat a upravovat svá sdělení. Například měnit formu sdělení a její obsah atd.

Někdy sdělujeme verbálně něco jiného než, neverbálně, protože se snažíme jiným, většinou verbálním sdělením zakrýt opravdové sdělení, které chceme vyslovit. Nazýváme to metakomunikace. *Je to vlastně něco meta (za) komunikací, komunikujeme o komunikaci* (DeVito, 2008, str. 36). V praxi je to například slovní pochvala za nějaký výkon, ale neverbální znaky tomu neodpovídají, není to podáno s úsměvem a hrdostí, které k pochvale patří.

2.3. Komunikační kanál

„Komunikační kanál je prostředek nebo médium, kterým se přenáší sdělení. Komunikace málokdy probíhá prostřednictvím jednoho kanálu, ale spíše to bývají dva, tři nebo čtyři kanály souběžně.“ (DeVito, 2008, str. 37) Při rozhovoru dvou lidí se většinou zapojují tyto kanály: zapojuje se kanál sluchový, protože spolu hovoříme, dále zrakový kanál, jelikož sledujeme mimiku a gesta druhého člověka a také často i nevědomky čichový kanál, různí lidé nám voní více či méně. Pokud je nám tato osoba blízká, může se zapojovat i dotykový kanál, pohlazení, vzetí za ruku atd.

Někdy nám v komunikaci s ostatními lidmi mohou některé kanály chybět. Jedná se o komunikaci s nevidomými nebo hluchými, zde chybí zrakový a sluchový kanál. Stejně je to i když telefonujeme, nebo si posíláme zprávy; komunikujeme pak pouze skrze některé kanály. Tím často přicházíme o důležité informace, které sdělení má obsahovat a lze také lépe tyto informace utajit. Například podle odborníků jedno z nejefektivnějších lhaní je lhaní do telefonu, kdy vás neprozradí vaše neverbální komunikace.

V naší době se k různým sdělením používá množství komunikačních prostředků a to velkou zásluhou internetu a mobilních zařízení (notebooky, mobily, tablety atd.) Člověk je denně zaplavován velkým množstvím různých sdělení, může tak dokonce dojít k *„informačnímu přetížení“* (DeVito, 2008, str. 36). Typickým problémem jsou spamy, které zaplavují denně naše emaily.

2.4. Šumy

„Šum je cokoli, co interferuje s příjmem sdělení.“ (DeVito, 2008, str. 41) Šum může být tak intenzivní, že zcela přeruší dané sdělení. Naopak sdělení bez šumu je považováno také za extrém, jelikož jakékoliv sdělení bývá rušeno šumem různých forem a dochází k jeho zkreslení, ač nepatrnému. Šumy porovnáváme se signály, kdy signály představují pro nás užitečné informace, zatímco šumy jsou informace pro nás zbytečné. Šumy můžeme rozdělit na 4 základní druhy:

1. Fyzický šum je rušivý vliv pocházející ze zdrojů mimo mluvčího i posluchače, který interferuje s fyzickým přenosem signálu nebo sdělení. Jako příklad můžeme uvést špatnou výslovnost, projíždějící dopravní prostředky, hudbu z rádia, šum počítače, vedlejší nebo náhodná sdělení.
2. Fyziologický šum představují vlastní fyziologické bariéry mluvčího nebo posluchače, například vady zraku, sluchu, výslovnosti, ztráta paměti.
3. Psychologický šum je mentální interference. Mluvčí nebo posluchač předjímá myšlenky druhého, má psychické problémy, je předpojatý, má předsudky, je uzavřený nebo extrémně emotivní.
4. Sémantický šum je interference, k níž dochází následkem rozdílných významových systémů mluvčího a posluchače. Důvodem mohou být odlišnosti jazyka nebo dialektu, používání žargonu nebo příliš složitých termínů a dvojznačné či příliš abstraktní výrazy, jejichž významy mohou být snadno chybně vyloženy. Se šumem tohoto typu se pravidelně setkáváme u lékaře, který používá odborné výrazy, aniž by je vysvětlil, nebo u právníků, kteří hovoří svou profesní mluvou.

2.5. Funkce komunikování

„Každá komunikační výměna plní z pravidla jednu funkci více či méně zjevnou a ke každému z komunikačních aktů je člověk něčím motivován (více či méně skrytě).“ (Vybíral, 2000, p. 23) Tím, že funkci uskutečníme, dáme komunikaci smysl. Komunikující chce funkci splnit, chce jí uskutečnit. Máme různé funkce komunikování, čtyři hlavní jsou podle Zbyňka Vybírala tyto:

1. Funkce informativní: v této funkci jde o předání informací, doplňování informací také o předávání dat, faktů, zkušeností mezi komunikujícími.
2. Funkce instruktážní: podstatou této funkce je někoho naučit něco, navést ho. Jde o jakési návody a postupy.
3. Funkce přesvědčovací (persuasivní): zde je snaha získat někoho na svou stranu, zmanipulovat ho nebo ovlivnit, vnutit mu své postoje a názory.
4. Funkce zábavní: chceme druhého pobavit, rozveselit chceme s ním vést nezávazný rozhovor atd.

Můžeme ovšem nalézt i další funkce jako:

1. Osobní identity: jde o poznávání sebe sama a svého já.
2. Socializační a společensky integrující: zde jde zejména o vztahy mezi lidmi a jejich vzájemné komunikaci a pochopení.

3. Neverbální komunikace

Na začátku kapitoly o komunikaci jsem zmínil, že existuje jakési základní rozdělení, kdy znak je základním prvkem komunikace. Znaky se následně kódují do signálů. „*V teorii komunikace rozlišujeme dva druhy kódování, tj. symbolického tlumočení informací: digitální - číslicové a analogové – plynulé.*“ (Doc.PhDR. Jaro Křivohlavý, 1988, str. 135). Číslové kódování můžeme charakterizovat nespojitostí a diskursivností informací. Do číslicového kódování řadíme slova. Jsou to digitální symboly užitě při kódování. Není zde žádný plynulý přechod mezi slovy například: „jde“ – „utíká“.

Analogové kódování je charakteristické svým plynulým přechodem, protože se při něm používá symbolů, které jsou podobné určitým věcem nebo událostem. Stává se tak typickým kódováním pro neverbální komunikaci. V teorii informace a komunikace charakterizujeme neverbální projevy jako „*analogově kódované symboly.*“ (Doc.PhDR. Jaro Křivohlavý, 1988, str. 136). Jako příklad můžeme uvést celou škálu mimických projevů, kdy mezi úsměvem smutným a veselým je celá řada přechodových fází. Neverbální projevy jsou přímo napojené na psychické stavy člověka a vyjadřují tak dosti přiměřeně subjektivní skutečnosti.

3.1. Definice neverbální komunikace

Neverbální komunikace, jinak také řeč tělem, nebo mluvení beze slov. Co si pod těmito pojmy představit? Pravděpodobně neexistuje ucelená definice toho, co je to neverbální komunikace. Je velké množství autorů, kteří uvádějí řadu definic, ale abychom obsáhli a dostatečně vyjádřili, co neverbální komunikace znamená a reprezentuje, na to nám definice z jedné či dvou vět nestačí. Proto se mnozí vědci, divadelníci a jiní odborníci, kteří se zabývají neverbální komunikací, snaží rozčlenit neverbální komunikaci na jednotlivé části a ty podrobně popsat. Jedná se o různá rozdělení a málokdo používá stejná.. Toto rozdělení pochází z publikace J.Křivohlavého: *Neverbální komunikace – řeč pohledů, gest a úsměvů*:

Kinesika – nauka o komunikačních pohybech člověka

Proxemika – nauka o prostorovém chování člověka

Gestika – nauka o pohybech rukou, doprovázející mluvené slovo

Mimika – nauka o komunikačním významu pohybů a konstelací obličejových svalů

Zde jsem uvedl pouze některé části neverbální komunikace, které Jaro Křivohlavý uvádí ve své publikaci. K podrobnému vysvětlení a komparaci se dostanu později a budu se jí i podrobněji zabývat.

3.1.1. Komparace definicí

Protože moje má práce převážně komparativní charakter, je potřeba se seznámit s definicemi neverbální komunikace od různých autorů. Ty následně porovnáám a pokusím se najít to, co je jim společné.

První definice bude z knihy již výše zmiňovaného autora J.Křivohlavého, který si ji propůjčil od známého amerického sociologa kanadského původu E.Goffmanna.

„Neverbální sociální komunikací se rozumí způsoby chování lidí a způsoby jejich působení na druhé lidi při jejich bezprostředním styku i prostřednictvím tohoto styku či pouhou jejich přítomností v blízkosti druhých lidí.“ (Doc.PhDR. Jaro Křivohlavý, 1988, str. 9)

Další definice je z knihy *Řeč těla* od Vojtěcha Černého. Ve skutečnosti zde uvedu dvě definice podobného charakteru, neboť autor v této publikaci definici jako takovou konkrétně nenabízí, ale můžeme nalézt dvě vymezení, z kterých vychází.

První zní: *„Neverbální komunikace zahrnuje veškeré komunikační projevy, které nesignalizujeme pomocí slov. Komunikujeme, i když nemluvíme.“* (Černý, 2007, str. 17).

Druhé pojetí: *„Neverbální komunikace bývá také často označována jako „řeč těla“. Do neverbální komunikace řadíme všechny ostatní komunikační prostředky, jejichž základem není slovo.“* (Černý, 2007, str. 11).

Poslední třetí definice je z knihy Vlastimila Vávry: *Mluvíme beze slov*. Vlastimil Vávra nepoužívá výrazu neverbální komunikace, snaží se o ryze české uchopení tohoto pojmu. A proto pojem neverbální komunikace nahrazuje pojmem mluvení beze slov. V knize mimochodem naráží na celkem pádné argumenty, proč nepoužívat pojmu neverbální komunikace a raději české „mluvení beze slov,“ ačkoliv i u tohoto vymezení je kritický. Zde se ukazuje, jak je těžké vyjádřit to, co mluvení beze slov či neverbální komunikace obsahuje, když problém vyvstává už v pojmenování této komunikace či jestli chceme „řeči“ (kde se vlastně nemluví). Znění definice V.Vávry tedy je:

„Mluvení beze slov je pohybové chování, v němž gesta, mimiku a pozice vzájemně propojujeme malými a velkými relacemi do smysluplných sdělení.“ (Vávra, 1990, str. 18)

V poslední definici se V.Vávra zmiňuje o jakýchsi relacích. Relacemi se budu zabývat podrobně později, ale pro lepší pochopení mohu ve zkratce říci, co jsou malé a velké relace. *Malé relace jsou vztahy mezi gesty, mimikou a pozicemi jednoho člověka. Velké relace jsou vztahy mezi gesty, mimikou a pozicemi (případně jejich částmi) u dvou nebo více lidí.* (Vávra, 1990, stránky 15,17)

Dostávám se tedy ke komparaci jednotlivých definic. Na první pohled můžeme z definic vyčíst, že se jedná o jakýsi druh komunikace, při které používáme své tělo. Tělo je zde hlavním komunikačním prvkem, nebo tzv. kanálem. Nachází se zde dokonce jakýsi paradox, o kterém se zmiňují všichni autoři výše uvedených definic. Tělo totiž komunikuje, i když nekomunikuje. Jde o to, že tělo vysílá neustále signály ať už způsobem, kdy nám dává druhý člověk najevo, že s námi chce komunikovat, ať už vědomě či podvědomě, nebo naopak, když s námi nechce komunikovat. Tehdy vysílá tělo druhé osoby signály o tom, že s námi nechce komunikovat. Můžeme si všimnout, že Černý toto zdůrazňuje v jedné z mnou uvedených definic.

Křivohlavý a Vávra upozorňují na to, že jde o určitý druh chování. Vávra zmiňuje, že jde o druh pohybového chování, což je logické. Vyplývá to z toho, že skrze pohyby těla provádíme neverbální komunikaci. Namísto toho Černý zdůrazňuje působení na druhé lidi, které vyplývá z bezprostředního styku, nebo už z pouhé přítomnosti jiného člověka a také to, jakým způsobem působíme na druhé. Zde je vhodné si všimnout, že lidé na sebe neustále reagují při neverbální komunikaci, ať už záměrně s cílem něco, vyjádřit nebo na sebe upoutat pozornost. Či naopak bez vnějšího úmyslu, kdy automaticky přitakáváme nebo jiným způsobem reagujeme. Tělo neustále komunikuje se svým okolím. Ať už jde o signály trvajících setiny vteřiny, které ani vědomě neřídíme, až po cílené, delší, vědomé vyjadřování.

3.2. Rozdělení neverbální komunikace na jednotlivé složky

V literatuře můžeme nalézt značné množství různých rozdělení neverbální komunikace. Následující kapitola bude rozebírat nejzákladnější z nich. Pro lepší poznání je stěžejní rozdělení neverbální komunikace. Nezkoumáme neverbální komunikaci jako celek, protože by to bylo špatně uchopitelné. Proto se jí snažíme rozdělit na jednotlivé části, které pak můžeme snáze popsat a vyzkoumat. Začal bych rozdělením, které je asi nejznámější širší veřejnosti především tedy v České republice. Rozdělní je z publikace od Jara

Křivohlavého, jehož část jsem vypsal v předchozí kapitole.

Kinesika – nauka o komunikačních pohybech člověka

Proxemika – nauka o prostorovém chování člověka

Gestika – nauka o pohybech rukou, doprovázejících mluvené slovo

Mimika – nauka o komunikačním významu pohybů a konstelací obličejových svalů

Pantomimika – nauka o pohybech, fyzických postojích, polohách a pohybových konfiguracích jednotlivých částí těla

Haptika – nauka o dotycích v mezilidském styku

Paralingvistika – nauka o jiných nežli jazykových – lingvistických projevech člověka v mezilidském styku (viz též termín „extralingvistické projevy“) (Doc.PhDR. Jaro Křivohlavý, 1988, str. 9)

Křivohlavý ale přichází ještě s jiným rozdělením a to na neverbální projevy, které se studují v současné době a na ty, na které se poukazuje, že by se jimi neverbální komunikace měla zabývat a poslední, které stojí mimo rámec zájmu neverbální komunikace.

První skupina je skoro identická s předchozím rozdělením, pouze přidává některé kategorie například:

Vzájemný dotek dvou lidí např. - poplácání, objetí, ale i polibek, hlazení atd.

Paralingvistické projevy což je například hlasitost a výška tónu řeči. Dále pohledy očí, do kterých patří zužování a rozšiřování zorniček, pohyby očí, pohledy z očí do očí a jiné. (Doc.PhDR. Jaro Křivohlavý, 1988, str. 10)

V další skupině jsou projevy, kterými by se mělo v neverbální komunikaci více zabývat. Patří sem například. *„Pohybová řeč hluchoněmých či vzhled, vzezření a zjev člověka, řeč tance, sdělovací možnosti dramatického umění atd.“* (Doc.PhDR. Jaro Křivohlavý, 1988, str. 10)

V poslední skupině se pak nachází ty projevy, kterými se neverbální komunikace zatím nezabývá. Zde můžeme nalézt *umělecké charakteristiky „neverbálních projevů, etnické studie a formálně předepsané způsoby chování, jako je etika, bonton a jiné.“* (Doc.PhDR. Jaro Křivohlavý, 1988, str. 11)

Z předchozího rozdělení vidíme, že Jaro Křivohlavý dává velkou váhu na neverbální komunikaci spojovanou s uměním, ať už jde o hudbu, tanec či kresbu. Logicky to vyplývá z profese, kterou se tito lidé zabývají celý život. Kdo jiný je mistr v neverbální komunikaci než

ten, kdo se tím žíví, a to jsou především herci a divadelníci. Dále sem patří jedna skupina projevů, o kterých si myslím, že jsou v rámci neverbální komunikace již zkoumány a to jsou etnické projevy. Křivohlavý tím míní, že nejsou zkoumány specifické charakteristiky neverbální komunikace různých národů. Na rozdíl od roku 1988, kdy byla tato kniha sepsána, se v současné době zabývají psychologové více neverbální komunikací různých kultur a dávají jí větší váhu.

Další rozdělení můžeme najít v publikaci Vojtěcha Černého. První pochází od dvojice J.Ruesch a W.Kees a dělí mimoslovní jednání na tři skupiny.

1) *Řeč znaků:*

Spadají do ní všechny formy kodifikace, ve kterých slova číslíce a interpunkční znaménka nahradila gesta; spadá sem „monosylabická“ signalizace stopaře u dálnice až po propracovanou znakovou řeč pro neslyšící.

2) *Řeč akce:*

Zahrnuje pohyby, které nejsou výlučně používány jako signály. Sociální projevy jako přijímání potravy a chůze mají dvě různé funkce: uspokojují osobní potřeby a mohou mít vypovídací hodnotu

3) *Řeč objektů:*

Zahrnuje záměrnou i nezáměrnou přehlídku materiálních objektů, jako jsou věci denní potřeby, umělecké předměty a koneckonců i samotné lidské tělo s jeho doplňky. (Černý, 2007, str. 29) (J. Ruesch, 1951)

Toto rozdělení, které vytvořili Ruesch a Kees, stále nahlíželo na neverbální komunikaci dosti obecně a jejich rozdělení na tři skupiny je velmi široké. Zahrnuje i široké spektrum částí, neboli skupin neverbální komunikace, ukrytých v těchto třech skupinách.

Druhé rozdělení neverbální komunikace, které vytvořili Ekman a Friesen a rozšířili Knapp a Poyatos je oproti prvnímu rozdělení značně propracovanější a neverbální signály jsou rozdělovány podle významu.

Kinezika

Do této kategorie řadíme například gesta, pohyby těla, končetin, hlavy, výrazy obličeje, pohyby očí a držení těla.

Emblémy

Emblémy jsou individuální, skupinové nebo kulturně limitované neverbální zástupci slov. Jejich kódování bývá nejčastěji arbitrární (ve většině kultur se používají podobná gesta pro souhlas/nesouhlas); může být ale také ikonické (naznačím „zbiju tě“ úderem pěsti do dlaně), nebo intrizické (udeřit do něčeho a tím naznačit úder). (Černý, 2007, p. 30) (P.Ekman, 1952)

Emblémy fungují ve spojení s verbální komunikací. Mohou jí nahrazovat, následovat po ní nebo dublovat sdělení. Jako čisté emblémy označujeme ty, co přímo nahrazují verbální projev. Velmi typické jsou emblémy pro kultury, které jsou velmi extrovertní a hovorné, které se mohutně vyjadřují pomocí svých končetin.

Ilustrátory

Ilustrátory tvoří další kategorii, nebo spíše sérii kategorií. Můžeme je označit, jako pohyby přímo spojené s řečí. Tyto slouží k lepší ilustraci toho, co bylo vyjádřeno verbálně, nebo dokonce nahrazují limity verbální komunikace.

- 1) *Jazyková znaménka (vědomé či nevědomé projevy, které podporují akustické a gramatické členění slov a vět, jejich umístění v toku řeči a jejich relevanci)*
  - 2) *Ideografy (pohyby, které „naznačují směřování myšlenkových pochodů“, mohou to být paralingvistické projevy doprovázené pohybem nebo naopak)*
  - 3) *Ukazatele (pohyby, které určují lokaci člověka, místa, objektu v prostoru)*
  - 4) *Prostorová znaménka (symbolizují velikost prostoru obsazeného objektem, jenž je pro danou komunikaci klíčový)*
  - 5) *Kinetografy (pohyby, které zobrazují tělesnou akci nebo nějakou jinou fyzickou akci)*
- (Černý, 2007, p. 31)

Ekman a Friesen ještě připojili piktografy, echoiku, kinefonografy a identifikátory.

Zobrazení emocí

Jsou to především obličejové konfigurace, které zobrazují emocionální stavy a většinou nejsou komunikovány úmyslně.

Regulátory

Řídí a udržují tok komunikace mezi účastníky interakce. Výměna komunikačních rolí je naznačovaná převážně neverbálně, mezi nejběžnější regulátory patří pohyby hlavy a očí.

Adaptéry

Jsou aktivity, kdy naše tělo přichází do kontaktu s jinou částí svého organismu tzv. self-adaptéry, nebo s jiným člověkem: alter-adaptéry, či s objektem: objekt-adaptéry.

Dotykové chování

Podle některých odborníků patří do kineziky a jiní tvrdí, že fyzický kontakt hraje důležitou roli.

Metajazykové komponenty

Zabývá se neverbálními hlasovými projevy, které doprovázejí verbální komunikaci

Hlasové dispozice

Zahrnují hlasový rozsah, výšku hlasu, rytmus atd.

Vokalizace

Sem spadají neverbální hlasové projevy: smích, pláč, vzdychání, zívání atd. Dále pak pauzy a přerušovací citoslovce.

Proxemika

Zabývá se užíváním a vnímáním našeho sociálního a osobního prostoru.

Artefakty

Spadají sem objekty, které má člověk v rámci konkrétní interakce v dosahu a mohou mít vliv na jeho neverbální chování

Faktory prostředí

Jsou to okolnosti neverbální, které se samotným neverbálním jednáním většinou nespojují, ale mohou ovlivnit jeho výstupy (nábytek, barva omítky v místnosti atd.) (Černý, 2007, stránky 31,32)

Toto velmi podrobné rozčlenění neverbální komunikace bylo později shrnuto do 4 zastupujících skupin, jde o jakousi jednodušší variantu předchozího členění. Neverbální komunikace je zde rozdělena na: symboly, ilustrátory, regulátory a adaptéry

Poslední členění neverbální komunikace, nebo jak autor V.Vávra preferuje „mluvení beze slov“ dělí na: *gestiku, mimiku, pozice a malé a velké relace.* (Vávra, 1990, str. 19)

3.3. Ač vše zvlášť, stejně tvoří celek

V předchozích kapitolách jsem uvedl, jak lze neverbální komunikaci členit a jak pestrá je paleta všech výrazů, gest, posunků a dalších znaků, které můžeme vyjádřit její pomocí. Nesmíme ale zapomenout, že ač se pro přehlednost dělí neverbální komunikace na stále více částí, zůstává uceleným systémem. Různé skupiny neverbální komunikace jsou mnohokrát, ne-li pokaždé, zapojeny najednou. *Navíc tělesné signály nemají o sobě téměř žádný význam, jak uvádí Ray Birdwhistell.* (Černý, 2007, str. 19) Tělesné signály dostávají ve většině případů význam až v konkrétním kontextu. Záleží také na situaci, v jaké jsou naše tělesné signály vysílány. Závisí i na kultuře, jak budou tělesné signály vykládány a často stačí jen malé rozdíly, aby byly pochopeny špatně. Přesto všechno se vědci shodují, že při klasickém rozhovoru si odneseme více než 50% (Thiel, 1997, str. 8). Z neverbální komunikace, to znamená, že přes polovinu informací, které od ostatních lidí přijmeme, získáváme pomocí neverbální komunikace.

4. Historie neverbální komunikace:

Historie neverbální komunikace zcela logicky sahá dále, než verbální. Naši předkové používali neverbální komunikaci neustále. Je to jako se zvířaty, která ji pro své dorozumívání též používají, neboť je pro jejich přežití nezbytná. Neverbální komunikací se dávaly signály o útoku, úniku, blížícímu se nebezpečí atd. Ostatně i v současné době na sebe vojenské složky při vojenských akcích nekřičí a používá se neverbálních signálů. Tolik ale k našim vzdáleným předkům a přesuňme se do času, kdy se rozvíjí evropská kultura a to je antické Řecko a Řím.

4.1. Antické Řecko a Řím

Nemůžeme přesně říci, kdy si člověk začal uvědomovat, že projevy svého těla něco sděluje. A první doklady o zájem zkoumání této činnosti pochopitelně zanikly. Zájem o projevy lidského těla můžeme najít v *tuskulech antických rétorů*. (Vávra, 1990, str. 19) Antické Řecko a Řím jsou známy svým profesionálním řečnictvím. Řečníci kladli velký důraz na slova, která byla obsahem jejich sdělení, stejný důraz dávali posunkům a výrazům, který během řeči používali. Veřejné projevy bývaly připravené jak pomocí slov, tak i beze slov. *Skladba vyslovovaných vět se dokonce podřizovala gestu, mimice či pozici*. (Vávra, 1990, str. 20). Dokonce v jedenácté knize o řečnictví Markus Fabius Quintilianus přemýšlí o teoretické kategorizaci neverbální komunikace. Rozdělování mohlo probíhat na základě míry, hojnosti, počtu a času. Z Antiky jsou nám ale známy dvě praktické kategorie: *Z toho první se nazývá Omnium hominum communis sermo (všem lidem společná řeč), byla určena pro domluvení se i s cizími národy, které používají jiný jazyk.*

Druhá pak byla, Oratorum communis sermo (řečníkům společná řeč), toto byla kategorie výlučně pro vzdělance zkušené ve veřejných projevech. (Vávra, 1990, str. 21)

4.2. Neverbální komunikace od humanismu po 20. století

Později v humanismu spatřujeme zajímavou formu neverbální komunikace ve výtvarných dílech známých umělců. Jelikož v té době byla většina umění podřízena principům náboženství a novým vědeckým objevům například v astronomii, můžeme pak v těchto dílech vidět určité zvláštní proporce postav. Byly například ovlivněny proporční poměry postavy podle *archy úmluvy 30:5:1* (Vávra, 1990, str. 22), nebo gesta byla podřízena *zákonu kružnice a kruhu podle cirkulárních drah měsíce, planet a hvězd*. (Vávra, 1990, str. 23)

Za Ludvíka XIV malíř Charles Lebrun, který byl vrchním správcem uměleckých sbírek krále rozhodl, že dosavadní nahlížení filosofů na mimiku a disputace o ní jsou škodlivé. Nařídil tedy z moci úřední, že určí, jak mají mimické projevy vyhlížet. Vznikly tak pověstné Lebrunovy *Direktivy pro pravé výrazy citů duše*

Lebrunova Direktiva byla ihned podrobena kritice soudobými anatomy, kteří přišli s tématem *svalového poslušenství: které obličejové svaly jsou poslušné tomu či onomu citu*. (Vávra, 1990, str. 25) Bohužel po zjištění, že obličejových svalů je zhruba 20, od tohoto tématu ustoupili.

Za zmínku určitě stojí vědec John Bulwer, který se *zabýval bádáním, které pojmenoval philochirosophia, filosofie ruky*. Sepsal publikace o *Chirologii a Chironomii* (Vávra, 1990, str. 27) v kterých byl ucelený přehled gestiky. Tato dvě díla měla sloužit k výuce rétoriky. Bohužel se nesečkala s ohlasem. V 17. století John Bulwer chtěl ukázat užitečnost těchto knih a proto se rozhodl dorozumívat se s hluchými a hluchoněnými pomocí gest. Vymyslel prstovou abecedu Philocophus (v překladu přítel hluchého) a stal se tak průkopníkem vytváření řeči pro hluché a hluchoněné.

V 18. století nacházíme dva hlavní pohledy na mluvení beze slov. Jedním z nich je fyziognomika a druhým je pathognomika. Hlavním představitelem *fyziognomiky* (Vávra, 1990, str. 29) se stal Johan Kaspar Lavater a jeho dílo *Principiální rysy*. Fyziognomika se zabývala neměnnými rysy lidského těla, podle kterých následně určovala povahu člověka. Dílo *principiální rysy* obsahovalo širokou škálu fyziologických znaků, podle kterých se dala určit povaha člověka - přes čelo, nos, tvar, brady ale třeba i pih a ušních lalůček.

Fyziognomika byla ale velice kritizována hlavním představitelem druhého směru Georgem Christophem Lichtenbergem. Jeho *pathognomika* (Vávra, 1990) je jakýmsi předchůdcem neverbální komunikace. Lichtenberg vycházel z toho, že duševní život člověka se projevuje pohyby a jejich vzájemnými souvislostmi, není to jen statické zkoumání jednotlivých rysů. Pathognomika takto obsahovala nejen mimiku, gesta a pozice, ale zároveň také vztahy mezi nimi. Jako příklad můžeme uvést třeba strach, který se zračí v obličej, ale jsou s ním spojeny i pohyby těla, které jsou specifické pro tuto reakci. Lichtenberg byl vlastně prvním, kdo studoval výše zmíněné malé relace.

Zajímavý přístup k mimice zvolil lékař Theodor Piderit. Ten zkoumal, jak se mění lidský obličej, když jsou člověku podávány různé vůně a jídla různých chutí. Vždy se snažil zachytit část obličeje, kde docházelo ke změnám. Na sklonku života měl několik stovek základních

projevů mimiky obličeje, které v kombinaci mohly tvořit až bilion různých obličejových výrazů.

Důležitou osobou v pohledu na neverbální komunikaci se stal Charles Darwin. Darwin se zaměřil především na ty pohybové činnosti, které měly u předchůdců *člověka praktický smysl* (Vávra, 1990, str. 41).

Zjistil, že tento způsob nahlížení na neverbální komunikaci, který nazval *princip účelně sdružených návyků* (Vávra, 1990, str. 41) je nedostatečný. Přidal tedy ještě další dva principy a to princip protiklad a princip přímého působení nervové soustavy. Darwinovi je vytýkáno, že ačkoliv už vznikají projevy neverbální komunikace podle kteréhokoliv z jeho principů, nemají žádný užitek. Další výhradou bylo, že jeho druhý princip protikladu byl znázorňován pouze na zvířatech. Nesmíme ale zapomenout, že Charles Darwin jako první zaujímal *fylogenetický přístup* (Pfeffermannová, 2008, str. 18) k neverbální komunikaci. Fylogenetický přístup se zabývá komunikačními prostředky, které jsou vrozené a dají se zkoumat.

4.3. Neverbální komunikace od dvacátého století

Ve 20. století dochází k velkému rozkvětu neverbální komunikace. Mezi nejznámější myslitele můžeme zařadit Emanuela Renscherta, který první přichází s názorem, že se posunky *musí třídit podle jejich charakteru* nebo Annu Felekyovou, která se věnuje lidské schopnosti *identifikovat výrazy obličeje*. O neverbální komunikaci se zajímal například známý psycholog Sigmund Freud a další.

Po druhé světové válce se rozšiřuje teorie informace, která přináší zlom v neverbální komunikaci. Dříve se hovořilo o takzvaném pásmu, což znamená, že na sebe navazovaly posunky, výrazy obličeje atd. To se stalo přežitkem a nyní se hovoří o *pozičních kanálech, kterými proudí informace od jedné osoby ke druhé*. (Vávra, 1990, str. 44)

Pomocí kybernetiky a etologie se ukazuje, jak složitá a rozvrstvená je neverbální komunikace. Abychom jí lépe porozuměli, je nutné ji podrobit kontextové analýze. Bohužel tu vyvstává problém, jak analýzy provádět. *Liší se charakter i způsob pozorování, záznamu i vyhodnocování*. (Vávra, 1990, str. 45)

5. Interkulturní komunikace

Pod pojmem interkulturní komunikace se skrývají tři významy, které se vzájemně prolínají, ale jsou významově odlišné.

V prvním případě jde o interkulturní komunikaci jako proces verbálního a neverbálního sdělování. Proces neverbálního sdělování je spontánní a probíhá každodenně v různých sociálních situacích. Tento proces jsme schopni vnímat, pozorovat nebo být přímo jeho účastníky.

Interkulturní komunikací můžeme také rozumět vědeckou teorii a výzkum. Zabývají se reálnými procesy komunikování. Sem spadají subjekty začleněné do tohoto procesu, překážky jeho průběhu a jiné efekty, které při něm vznikají.

Její třetí význam obsahuje edukační a podpůrné aktivity zaměřené na praxi vycházející z vědeckého výzkumu. Vyvíjejí se různé podpůrné edukační aktivity a metody, jako například výuky, kurzy a další, které nabízejí instrukce a rady, jež usnadňují a optimalizují procesy v interkulturní komunikaci.

Abychom si upřesnili, co znamená pojem interkulturní komunikace, použijí definici od Jana Průchy:

Interkulturní komunikace je termín označující procesy interakce a sdělování probíhající v nejrůznějších typech situací, při nichž jsou komunikujícími partnery příslušníci jazykově a/nebo kulturně odlišných etnik, národů, rasových či náboženských společenství. Tato komunikace je determinována specifíčnostmi jazyků, kultur, mentalit a hodnotových systémů komunikujících partnerů. (Průcha, 2010, str. 16)

Pojem interkulturní komunikace ve smyslu procesu je reflexí existujícího jevu, se kterým se setkáváme denně. Je to pochopitelné, protože se nám svět zmenšuje - dochází ke globalizaci a značnému prolínání kultur v mnoha oblastech lidské činnosti.

5.1. Kultura

Kultura má pro interkulturní komunikaci naprosto zásadní význam. Každá kultura má své vlastní systémy hodnot, společenské normy, zvyky, tradice, společenské a historické zkušenosti. Lidé jsou ti, kteří se podílejí na vytváření kultury své společnosti. Ačkoliv jsou jejími spoluvůrci, jsou zároveň kulturou řízeni. Hofstede uvádí ve svém díle pojem národní kultura, pod kterým si představujeme kulturu, z které jedinec pochází. Typické rysy pro dané národní kultury vznikají na základě hodnot. Hodnoty jako regulační mechanismy lidského

chování se předávají z generace na generaci a stávají se charakteristické pro danou společnost. Projevy odlišnosti jsou rozdílné normy, postoje, názory či preference těchto kultur. Jedinec ovlivněn svou kulturou obvykle dobře rozpozná, když se setká s člověkem, který vyrostl v odlišném kulturním prostředí (mluví jiným jazykem, jinak se chová, atd.)

5.1.1. Akulturace a asimilace

S rozdělováním lidí na různá etnika, jazyky a kultury přichází také akulturace. Akulturací rozumíme *přebírání prvků jedné kultury příslušníky jiné kultury* (Průcha, 2010, str. 55), tento proces probíhal na základě komunikace. Aby došlo ke spontánní akulturaci, musí spolu být dvě či více kultur v dlouhodobém kontaktu. Jako příklad akulturace můžeme uvést některé menšiny žijící na území různých států například Laponců ve Finsku. Mohou to být i různí imigranti, kteří se stěhují do nových zemí a přebírají její kulturní prvky, někdy to může dosáhnout až tak daleko, že se zcela přizpůsobí dané kultuře a zmizí veškeré znaky původní kultury. Tento proces se nazývá asimilace.

6. Mimika

„Mimika je výsledek kontrakce svalů lidského obličeje. Na jejím vzhledu se rovněž podílejí tvarové zvláštnosti čela, tváře, nosu či brady. Svou úlohu sehrává i pohyb hlavy a v neposlední řadě pokožka tváře“. (Vávra, 1990, str. 12)

Toto je prostá definice, která stěží obsáhne vše, co mimika je. Vybral jsem ji za jakýsi úvod do následující kapitoly, která nám podrobněji osvětlí, co mimika je.

Obličej má bohatý komunikační potenciál a je podle S.Tomkinse prvotním sídlem afektu, je také *primárním kanálem pro sdělování emocionálních stavů, poskytuje neverbální zpětnou vazbu a odráží interpersonální postoje*. (Černý, 2007, str. 97). V obličejí můžeme najít neuvěřitelné množství mimických výrazů. Při základním rozlišení, kdy rozlišujeme v obličejí 3 stavy zapojení mimických svalů, to může být až „387 420 489 odlišitelných mimických výrazů.“ (Pfeffermannová, 2008, str. 51).

V lidském obličejí můžeme zkoumat emoční projevy podle V.Vávry dle takzvaných *funkčních jednotek* (Vávra, 1990, str. 85). Jsou to oddělené projevy jednoho či více obličejových svalů, nebo jejich částí. Funkčních jednotek máme celkem 18. S podobným rozlišením přišel i Ekman a metodu nazval *fast (Facial Affect Scoring System)*. *Lidský obličej je rozdělen do 3 částí:*

1. *Oblast čela a obočí*

2. *Oblast očí a víček*

3. *Oblast dolní části obličeje zahrnující tváře, nos a ústa* (Černý, 2007, str. 100)

Přitom každé z těchto částí je příslušno 6 základních emocí a od nich jsou odvozeny další deriváty. Podle Vávry i Ekmana je obličej rozdělen celkem na 18 svalových skupin vyjadřujících různé emoce. Potvrzuje to i autorka knihy *Gesta a mimika* Noemi Zárubová – Pfeffermannová, která rozděluje obličej též na 18 svalových skupin či podle Vávry funkčních jednotek.

Každá z funkčních jednotek je schopná vyjadřovat některé emoce až z 98%. Podle Ekmana lze třeba ze spodní části obličeje vyčíst štěstí na tuto míru přesnosti. Musíme si ale uvědomit, že jiné partie obličeje se také zapojují. Takto vznikají podle V.Vávry obličejové

formule. Jde o spojování různých funkčních jednotek, které ve finále poskládají požadovaný mimický výraz nebo emoci.

Pomocí obličejových formulí pak můžeme zjišťovat, jak se obličejové výrazy mění s ubíráním či přidáváním funkčních jednotek nebo jaké místo zastávají funkční jednotky ve výsledné obličejové formuli. Jestli jsou jakýmsi *hlavními hráči* (Vávra, 1990, str. 85) nebo zastávají vedlejší role, které ale nejsou o nic méně podstatné, protože dotváří finální odstín výrazu a tím mění jeho smysl.

Mimické svaly jsou také průchodem do našeho vnitřního světa, dá se z nich vyčíst mnoho informací o stavu člověka. Díky této čitelnosti prožitků z mimických svalů je přirozené, že se díváme druhému člověku do obličeje, když s ním komunikujeme. V moderní společnosti, obzvláště ve městech jsou lidé, kteří nosí tzv. společenskou „mimickou“ masku. Společenská maska je často součástí našeho vystupování; pomocí masky dáváme znamení, na jaké úrovni očekáváme vzájemný kontakt s jinými osobami. Existují úkazy, kdy „maska“ z tváře zcela mizí. *Stává se to při únavě, nebo v jízdě metru, které je přelidněné a není možné obhájit svůj osobní prostor a tak ignorují nejbližší okolí.* (Pfeffermannová, 2008, str. 57)

Mimické masky byli donuceni nosit lidé například za nějaké totality, nebo v době středověku, kdy byly jisté mimické výjevy v rozporu s křesťanskou vírou.

6.1. Obočí a čelo

Svraštěné čelo může být spolu s nakrčeným obočím směrem k sobě znakem agresivity. Zároveň pak je charakteristické svraštění čela při známkách zoufalosti, kdy vnější konce obočí směřují směrem dolů. Například při pláči se mimické svaly mezi obočím stahují, dochází tak k tomu, že se naše obočí jakoby láme a jde buď oběma konci dolů nebo nahoru, přitom se nám posouvá čelo více dolů.

6.2. Nos

Pomocí nosu získáváme z okolí množství důležitých podnětů. Jedním z nich je zachycování pachů a vůní. Nosem si vybíráme i svého sexuálního partnera. *Vomeronasální orgán zachytí vůni, která je nám „sympatická“ a spustí tak složitý hormonální proces, při kterém se jedinec otevírá sexuálním impulsům.* (Tegze, 2003, str. 313) Klasickým znakem je ohrnutí nosu. Je to gesto, které děláme, když se nám něco nelíbí, nebo když nám něco

„smrdí“. Říká se, že kdo si sahá na nos, tak lže. Nemusí to tak být, může mu to dělat dobře, protože nos je citlivý a dochází k jeho svrbění, nebo si prostě rád čichá k rukám.

6.3. Ústa

Ústa jsou naším prvním poznávacím orgánem (Tegze, 2003, str. 314), děti hledají ústy potravu a zajišťují si tím přežití. Poté, co děti povyroستou, jsou pro ně ústa pořád velmi důležitá. Děti strkají různé předměty do úst a zjišťují, jestli je to jedlé nebo ne, zároveň si tak stimulují růst zubů. Ústy pak můžeme vyjadřovat různé emocionální stavy jako například údiv, kdy nám povolí čelist a naše ústa jsou pootevřená, další z řady může být úlevné oddechnutí, kdy se ústa pootevřou a vyrazí z nich proud vzduchu. Když jsou ústa naopak zavřena, ukazuje se neochota reagovat na podněty z okolí. Ústy se dá také velmi dobře vyjádřit nálada. Když jsou „koutky“ povytažené vzhůru, značí to úsměv, „koutky“ směrem dolů pak ukazují špatnou náladu, zamračení.

Výrazy úst mohou být také často spjaty s gastronomickou zkušeností. Noemi Zárubová-Pfeffermannová uvádí šest různých výrazů, které doprovází gastronomickou zkušenost a k ní příslušné výrazy obličejů.

Trpký výraz: Odhrnutí horního rtu, nadzdvihává se chřípí a ústní koutky se stáčí dolů.

Sladký výraz: Příjemné pocity, stiskneme rty, přitiskneme tváře k dásním a přivíráme oči.

Zkoumavý výraz: Rty se vysunou dopředu.

Zarputilý výraz: Zuby tiskneme silně k sobě, stejně tak i rty a pokožka na bradě je napjatá.

Pohrdavý výraz: Ústa tvoří oblouk se stočenými koutky dolů – jako bychom chtěli něco vyplivnout.

Pozorný výraz: Rty pootevřeny, spodní ret uvolněn, povoluje se automaticky spodní čelist.
(Pfeffermannová, 2008, p. 56)

Nejvýraznějším mimickým projevem který je tvořen ústy, je samozřejmě úsměv. Jaro Křivohlavý ale i jiní věnují úsměvu mnoho stran svých publikací.

Začal bych tím, že není úsměv jako úsměv. Úsměv můžeme rozdělit na: *Smích, úsměv, posměch a výsměch* (Doc.PhDR. Jaro Křivohlavý, 1988, str. 81).

6.3.1. Smích a úsměv

Smích jako mimický výraz je charakterizován značně do široka otevřenými ústy, kdy se nám odkrývají horní i dolní zuby, koutky jsou mírně zataženy zpět a hlava se nám zaklání dozadu. Co je na smíchu ale opravdu důležité, je jeho autentičnost. Opravdový smích poznáváme zásadně u dětí, u dospělých dochází k vytrácení autentičnosti a pravý smích je nahrazen jakýmsi „řehotáním“. Jsou výjimečné situace, kde se smích ukáže i u dospělých. Běžně se jedná o nečekané situace, které měly být svou podstatou vážné, ale nějaká nečekaná událost tuto vážnost podryje a smích je „na světě“.

Zajímavý rozdíl mezi úsměvem a smíchem může být ten, že se člověk při smíchu jaksí *separuje od svého okolí, uvolňuje se z těžké sociální vazby.* (Doc.PhDR. Jaro Křivohlavý, 1988, str. 84) Podobné je to i s pláčem, což je pravý opak smíchu, ale v tomto jsou si podobní. I zde, se člověk odpoutává od svého okolí.

Úsměv můžeme charakterizovat široce rozevřenými ústy a napjatými rty. Intenzita úsměvu záleží na odhalování horních zubů. Čím více je vidíme, tím širší je úsměv. Při úsměvu se nám také povytahují víčka očí a vrásky nad očima máme v horizontální poloze. Úsměv má mnoho funkcí od úsměvu při setkání přátel, děkovného úsměvu, nebo je projevem náklonnosti a přátelského postoje.

Výsměch a posměch řadíme do stejné skupiny mimických projevů jako je smích a úsměv. Je zde ale podstatný funkční rozdíl, který nesmíme zapomenout. (Doc.PhDR. Jaro Křivohlavý, 1988)

6.4. Oči

Oči jsou důležitým informačním kanálem. Ne nadarmo se říká „oko je okno do duše.“ Platí to ale i obráceně. Nejen, že signály očima přijímáme, ale také vysíláme. *Oči mají nesmírně jemnou rozlišovací schopnost, s neobvyklým informačním rozsahem a nepředstavitelnou informační i energetickou účinností.* (Doc.PhDR. Jaro Křivohlavý, 1988, str. 20)

V sociální interakci mají oči nezaměnitelný význam. Z očí se můžeme dozvědět množství informací o psychickém stavu člověka, ale i jeho vlastnostech a i jaký vztah má k nám.

Setkání očí dvou lidí je intenzivním prožitkem. Lidé, kteří se dívají druhému do očí, většinou dávají najevo aktivní zájem. To, že někdo přeruší oční kontakt, nemusí nutně znamenat, že o nás nestojí, nebo že se nám nechce věnovat. Je spousta faktorů, které

ovlivňují sílu pohledu. Může to být např. únava. Když se potřebujeme soustředit na danou věc, reflexivně uhýbáme pohledem, abychom se mohli lépe soustředit, lépe si vybavovat věci. Také uhneme pohledem, pokud je druhému náš pohled nepříjemný, nebo příliš intenzivní. Většina lidí si nejprve všímá, jak dokáže druhý člověk udržet oční kontakt. Bezděky si pak všímáme dalších signálů, jako je rozšíření či zúžení zorniček a s jakou intenzitou se na nás člověk dívá

Vnímáme strnulost pohledu nebo celkovou životnost, s kterou nás druhý člověk pozoruje, či s námi komunikuje. Podle zúžení a rozšíření zorniček nám připadají různí lidé více otevření a druzí zase naopak. Lidé s rozšířenými zorničkami nám připadají více společenští a otevření. Podle zorniček poznáme spolehlivě, jestli nás někdo miluje. Lidé se zúženými zorničkami působí více odměřeně, jako by byli negativně naladěni jednat s ostatními lidmi. Pohyby očí můžeme pak rozlišit na tři základní a to: pohyb očí vzhůru, oči hledící zpřímá a pohled očí dolů.

Člověk má oči vzhůru, když si potřebuje vybavit něco z paměti, něco, co máme uloženo jako vizualizaci, třeba podtrhnutý řádek v knížce ap. Pohled očí přímo nám pomáhá soustředit svůj sluch na danou věc, osobu, pomáhá nám tak aktivovat auditivní složku. Pohled dolů nám pomáhá při vybavování kinetických prožitků.

6.4.1. Pohled

Známe nepřeberné množství pohledů. Jaro Křivohlavý ve své publikaci rozeznává 15 různých pohledů jako úplný základ a uvádí čtyři jako ukázkou, abychom si uvědomili rozmanitost tipů a druhů pohledů.

Rozeznáváme 4 funkce pohledů: (Doc.PhDR. Jaro Křivohlavý, 1988, stránky 28,29)

- 1) Poznávací pohled se zaměřuje na místa, kde hledáme informace, umožňují nám lepší pochopení situace, v které se nacházíme.
- 2) Řídícím pohledem řídíme do určité míry dění ve svém okolí. Když má slovo vypravěč v nějaké skupině, soustředí se většinou na nějaký předmět, o kterém chce něco vypovědět a když skončí, podívá se do očí posluchačů a předá tak slovo.
- 3) Organizující a koordinující pohled určuje při rozhovoru, kdy jsou po posluchači vyžadovány odpovědi a kdy má být ticho. Pohledem může být také potlačována snaha naslouchajícího vzít si slovo.

- 4) Vyjadřující či jinak, expresivní funkce pohledu. Svým pohledem může účastník sociální interakce sdělovat úroveň své pozornosti, svého vnitřního zapojení do diskuze a může naznačovat i úroveň emocionálního vzrušení.

6.5. Mimika a její drobné rozdíly v různých kulturách

Víme, že obličej je schopen vytvořit několik tisíc různých mimických výrazů, přesto zůstávají víceméně univerzální pro veškeré národy. Rozdíl spočívá v tom, že vlivem kultury jsou některé mimické výrazy chápány v různých kulturách jinak, jde o jejich interpretaci.

Například většina západního světa předpokládá, že smích označuje štěstí a dobrou náladu a je to zafixované jako univerzální pravidlo. V orientálních zemích je smích spíše záležitostí etikety, kdy má za úkol zahnat smutek jiného člověka. Zpravidla orientálec, který se usmívá, se snaží zamaskovat rozpaky nebo zahanbení. Může tak snadno dojít k zmyšlení, když vás orientálec vybídne, abyste pokračoval v diskuzi v určitém tématu a vy se usmějete, může si to vykládat tak, že vás uvedl něčím do rozpaků, či nějak zahanbil. To samé můžeme říci o pohledu. V západní kultuře je zdvořilé koukat někomu do očí, když s ním hovoříme. Ve většině orientálních zemí je zdvořilé koukat dolů, když hovoříme se starším, či nadřazeným člověkem. Projevujeme mu tím respekt a uznání. Mezi Araby zase platí, že čím jsme hlučnější, vyjadřujeme větší upřímnost a energičnost. (Bočánková, 2010, p. 28, přeloženo autorem)

6.5.1. Typické znaky mimiky pro vybrané kultury

Protože vycházím z toho, co bylo zmíněno výše, že veškeré mimické výrazy jsou prakticky univerzální pro celé lidstvo. Stává se tento seznam mimických výrazů daných kultur spíše záležitostí etiky či jakési národní mentality, která se vyvíjela postupem času v jednotlivých kulturách vlivem rozdílných prostředí, tradic, zkušeností atd. S tím je spojena také interpretace mimických výrazů, co jinému připadá přirozené mohou jiní považovat za neslušné či dokonce hanlivé.

I tak má každá z těchto zemí charakteristické, nebo lépe častěji se projevující mimické výrazy v určitých situacích. Jsou to specifické zvláštnosti, které jsou spojeny s mimikou jednotlivých kultur či národností.

V Ghaně by se děti neměly dospělým dívat do očí

Na Filipínách je nevhodné na někoho civět a hlasitě mluvit při rozhovoru.

V Hong kongu je nevhodné přehnané mrkání.

V Japonsku běžný je ustavičný smích. Japonci také nezvedají obočí při vítání, je to spojeno s pozdravem, při kterém není vizuální kontakt. Buďto je to úklona, nebo jemné podání rukou. Vyhýbají se očnímu kontaktu na přelidněných místech.

V Izraeli by se ženy neměly na posvátných místech na nikoho usmívat.

V Koreji je nevhodný vizuální kontakt mladších osob vůči starším osobám, jedná se o projev nulového respektu.

V Portoriku by ženy neměly intenzivně hledět na muže.

Ve Švédsku je přímý vizuální kontakt nezbytný při rozhovoru.

V USA je běžné dívat se do očí při rozhovoru a není vhodné při rozhovoru dlouho mlčet.

V Zambii je nevhodné upřeně se dívat na osobu opačného pohlaví a dokonce není vhodný ani přímý vizuální kontakt během rozhovoru (Frotscher, 2008) (Bočánková, 2010)

7. Gestika

Gestika je nauka o gestech. Význam slova „gesto“ pochází z latinského slova „gerere“, které znamená provádění. Gesty rozumíme pohyb některé části lidského těla. Mohou to být ruce, nohy, ale třeba i hlava. Gesta mají často symbolický význam a výrazný sdělovací účel.

Mohou být často doprovázena slovně nebo slova přímo zastupují. Kombinace gest rukou, nohou a hlavy nám otvírá širokou škálu možných kombinací, co jimi chceme vyjádřit. I když se na gestice podílejí různé části těla, je *většina gest záležitostí rukou*. (Doc.PhDR. Jaro Křivohlavý, 1988, str. 94)

Gesta doprovázejí verbální komunikaci pro zdůraznění efektu dané výpovědi; Může jít o bouchnutí do stolu, když chceme zjednat klid.

Sociální psychologové dokonce tvrdí, že *gesta mají určitou tvořivou sílu, kterou nemají slova a gesta jako sdělení svého druhu – sui generis uvádějí do chodu jinou nežli jen myšlenkovou sféru sociálního dění* (Doc.PhDR. Jaro Křivohlavý, 1988, str. 95). Gesta také mohou podrývat naše verbální sdělení či ho dokonce otáčet. Klasicky to slouží při ironickém vyjádření nějaké pochvaly nebo uznání. Jelikož je vztah mezi řečí a gesty velmi složitý, nelze v této práci vše uvést.

Gesta můžeme používat vědomě, ale také nevědomě. Často člověk použije gesto zcela bez záměru, stává se to například v situacích, kdy jsme nervózní; „Škrábeme se na nose nebo ve vousech“, nebo stavíme bariéry překříženýma rukama, když jsme na někoho naštvaní. Používání gest nám pomáhá také „*při vybavování si či formulování myšlenek a hledání vhodných slov.*“ (Tegze, 2003, str. 255).

7.1. Rozdělení gest

Každý autor používá jiné rozdělení gest. Existuje proto velké množství klasifikačních systémů. Gesta jako taková neinterpretujeme jednotlivě, gesta musíme pozorovat v uskupení, ve shlcích. Není vhodné z jednoho gesta vyvozovat závěry, může se stát, že se často zmýlíme. Příklad: když si zakrývám ústa, nemusím zrovna nic tajit, může jít o nepříjemný zápach z úst, protože jsem si nečistil zuby. Nesmíme zapomínat, že musíme pozorovat osobu jako celek, všechna jeho gesta, mimiku atd. Další důležitou věcí je pozorovat v jaké souvislosti se daná gesta objevují. Nemůžeme přece říct o člověku, který si v mrazu mne ruce, že má z něčeho škodolibou radost, je mu prostě zima. Poslední věcí, na kterou je dobré se při neverbální komunikaci zaměřit, je shoda mezi verbální a neverbální komunikací člověka. Je mnohem obtížnější něco tajit v neverbální komunikaci, než při verbální (viz. případ s telefonním hovorem). Proto pokud je řeč těla v rozporu s mluvenou

řečí, je něco špatně a je lepší naslouchat řeči těla, která nám poví více a můžeme tak lépe porozumět druhému člověku.

Nyní uvedu některé rozdělení gest. První bude z publikace od Noemi Zárubové – Pfeffermannové, kde autorka přebírá rozdělení z publikace *Bodytalk (Řeč těla)* od Desmonda Morrise. *Autor třídí gesta z hlediska významu, vlastního pohybu, kontextu a v neposlední řadě i lokality používání.* (Pfeffermannová, 2008, str. 38)

Význam dává základní sdělení o tom, co gesto obvykle znamená, protože každé gesto se dá za určitých okolností použít v jiné kombinaci.

Vlastní pohyb je zjednodušený popis průběhu pohybu. Protože je známo, že každý pohyb je veden z centra, že určité silové napětí musíme cítit při každém pohybu a veškerá emoční gesta „začínají od nohou“, není možné popis gest provést s potřebnou podrobností.

„Kontext“, zmiňovaný v Morrisově slovníku gest, má někdy historické souvislosti a vysvětluje vnější okolnosti, které gesto provázejí.

Lokalita určuje, kde je gesto používáno. Při dnešním zmenšení vzdáleností v planetárním měřítku a při migraci obyvatel je tato informace nejistá. Zejména v evropském měřítku dochází k unifikaci gest.

7.1.1. Frekvence gest

Ne nadarmo se říká, že jsou Italové temperamentní a Angličané „chladní.“ Každé etnikum, jak už víme, má své specifické normy, zvyky atd. Od toho se také odvíjí frekvence a podoba gest, kterou dané národy používají. Není to jen frekvence, ale jistá specifičnost, elegance v používání gestikulace. Můžeme nalézt rozdílné *rozsahy gest, například Arabové gestikulují nejen rukama, ale přímo celým tělem, zatímco Angličané gestikulují pouze rukama a to jen od zápěstí ke špičkám prstů.* (Doc.PhDR. Jaro Křivohlavý, 1988, str. 96). Dalším příkladem mohou být Italové, jejich temperament se odráží v gestech nejen, když hovoří, ale i když naslouchají, ujišťují tím hovořícího, že s ním souhlasí nebo že ho chápou. Asi můžeme obecně říci, že některé národy jsou živější při neverbální komunikaci než jiné.

Celkově se to pak odráží na formě, intenzitě, frekvenci a dalších znacích komunikace jak verbální tak neverbální. Nemůžeme ovšem říci, že každý Ital je „ukřičený ,rukama máchající pavíán“, záleží na povaze každého člověka. Ačkoliv bude používat třeba gesta typická pro svůj národ, nebudou mít takovou frekvenci či rozsah a bude to dáno jeho povahou. Ital může být klidně introvertní, flegmatický typ, který bude gesta dělat pomalu a s rozvahou a

v omezené míře. Máme sice specifické neverbální znaky pro některé národy, stejně tak jsou ale specifické znaky u každého člověka zvlášť.

7.2. Neverbální komunikace a její úloha ve světě

Nejprve začnu s tím, proč jsem podkapitolu takto pojmenoval. Vycházím z toho, že svět se pro lidi zmenšuje, dochází k modernizaci dopravních prostředků, které nám umožňují přeletět z jednoho konce světa na druhý v rámci hodin. Takové cestování bylo před pár desítkami let dosti nákladné a i nebezpečné. Nejde ovšem jen o cestování, mnozí by mi mohli oponovat tím, že v historii máme jasné důkazy, že válečné výpravy či pouze přesuny národů a kmenů za lepším životním prostředím obsahovaly stovky kilometrů. Došlo tak samozřejmě k prolínání kultur. Je to zcela pravda, kultury se prolínají už dlouhá staletí i tisíciletí, přesto si zachovávají svou jedinečnost a autentičnost. Velkým zlomem při prolínání kultur se stal rozvoj masových médií jako je televize, rádio, internet. Denně se v těchto médiích dovídáme informace z celého světa. Člověk nemá informace už jen z nejbližšího okolí, ale z dalších států, zemí, kultur a je na něj vytvářen mnohem větší „světový“ tlak.

Opravdu bychom si svět mohli představit jako dům, který má mnoho pokojů a v každém z těch pokojů bydlí jiný národ se svojí kulturou. Občas se potkáváme na chodbě, pozdravíme se úklonou, nebo mávnutím. Pokoušíme se zvolit vhodný neverbální prostředek, protože jejich jazyku nerozumíme. Může se lehce stát, že někoho urazíme nebo dojde k nepochopení, protože v jednom domě, který je přeplněný nájemníky na sebe lidé narážejí velmi často. Zde se nachází obrovský potenciál rozvíjení neverbální komunikace, kdy tím, že se naučíme základní neverbální gesta jiných kultur, získáme jisté pochopení dané kultury, větší sebedůvěru a hlavně se vyhneme nechtěným konfliktům.

Sice je neverbální komunikace důležitým aspektem při poznávání jiných kultur, ale neřeší vše. Představme si náš dům, máme zde národy s různými zvyky, normami a životní filosofií. Každá z těchto kultur má úplně jiný režim. Máte váš byt, kde sídlí váš národ(my) a vedle vás bydlí třeba národ X a v dalším bytě národ Z. Národ X se budí ráno v pět tím, že si pustí muziku a pak se začne nahlas modlit a zpívat modlitební zpěvy. Samozřejmě vás to vzbudí a do toho začne národ X vařit něco, co příšerně zapáchá, protože používají exotické koření a to se děje každý den. Ve vašem bytě obvykle vstáváte v sedm hodin, uděláte si snídani, odejdete do práce, vrátíte se ve čtyři odpoledne, pak máte svou vlastní aktivitu a

jdete spát asi kolem jedenácté hodiny. Jenomže v bytě, kde žije národ Z se večeří až v deset hodin , a protože je to temperamentní národ jsou velmi veselí a hluční. Jelikož jsou labužníci, vychutnávají si jídlo zhruba až do půlnoci a poté ještě chodí kouřit vedle na balkón, kde samozřejmě pokračují v diskuzi. A v takovéto situaci se nacházejí podle mě národy v současném světě. Určitě není lehké podlehnout tlaku, kterým na sebe působí, nechtěně nás dráždí svou jinakostí, svými odlišnými návyky a zvyky, chováním nebo normami.

Tímto způsobem si představuji náš svět nyní a je velmi důležité naučit se vnímat všechny okolnosti a být tolerantní při jednání s ostatními kulturami a snažit se je pochopit a nevnucovat jim své normy. Je to jako když vás pozve někdo z pokoje Z nebo X na večeři. Přijdeme k nim a nebudeme jim vyčítat, jak se chovají po večerech či po ránu, nebudeme jim říkat, že my to děláme správně a oni ne. Musíme se naučit vnímat kulturní rozdíly, a když už budeme obklopeni jinou kulturou neodmítat ji, ale snažit se jí pochopit být její součástí, ale nezapomenout na tu svoji. Důležité je zbavit se předsudků a ostatní kultury a národní zvyky přijmout takové, jaké jsou. Měli bychom si tyto zásadní věci uvědomovat, protože je to otázka budoucnosti. Kultury nechtějí zaniknout a neměly by zaniknout, protože jsou krásné svým národním bohatstvím a svou rozmanitostí. Musíme ale najít společnou cestu, po které budeme kráčet a na které si budeme rozumět.

7.3. Význam gest v různých kulturách

I. Úder pěstí do dlaně

1.1. Běžně rozšířeno – gesto vyjadřuje, že se zlobím.

Rytmicky bušíme do dlaně zařatou pěstí. Úder dlaně značí ránu zasazenou nepříteli. Aktér tímto gestem dává najevo, že nechybí mnoho, aby se naštvál. (Morris, 1999, p. 29)

1.2. Střední východ – „Sexuální výzva“

Údery do dlaně jsou měkčí, ale rychlejší. Uplatňuje se jako sexuální signál, údery zařatou pěstí napodobují rytmičké pánevní pohyby. (Morris, 1999, p. 29)

1.3. Západní Afrika – „Ujednáno“

Prudce se udeříme pěstí do dlaně. Tímto se na tržištích uzavírají obchody. (Morris, 1999, p. 29)

II. Sepjaté dlaně

2.1. Běžně rozšířeno hlavně na západě – „Obracím se s modlitbou k nebesům

Sepneme ruce před tělem, tak aby prsty mířily vzhůru. Toto gesto mělo původně připomínat spoutané ruce člověka, který padl do zajetí – modlitba byla chápána jako výraz toho, že se aktér zavazuje sloužit bohu jako otrok. (Klein, 1998, p. 99) (Morris, 1999, p. 35)

2.2. Indie, Thajsko – Pozdrav.

Ruce sepneme před tělem a přidáme lehkou úklonu, na Východě se tento pozdrav používá místo podání rukou. V Indii se nazývá „namaste“ a v Thajsku „wai“.
Asie- „Díky, symbol vděčnosti“ (Morris, 1999, p. 35)

2.3. Běžně rozšířeno – „Omlouvám se“

Spínáme ruce, když se chceme za něco omluvit. (Morris, 1999, p. 36)

III. Malíček toporně vztyčený

3.1. Bali – Špatná zpráva, nepříznivé okolnosti.

Ruka je zvednutá, malíček ční toporně do výšky, ostatní prsty přidržuje palec v ohnuté poloze. Vztyčeným palcem se na Bali se zvěstují dobré zprávy. (Morris, 1999, p. 65)

3.2. Běžně rozšířeno zejména ve Středomoří – Příliš malý penis.

Malíčkem, jako nejmenší z falických symbolů, jimiž lidská ruka oplývá, máme potupit druhou osobu. (Morris, 1999, p. 66)

3.3. Některé části Evropy a Jižní Ameriky – Slabý, tenký, hubený.

Zde je malíček symbolem štíhlosti, většinou označuje někoho nezdravě hubeného, kostnatého. (Morris, 1999, p. 66)

3.4. Japonsko – Žena.

Malíček znázorňuje ženskost, slouží k označení mužovy partnerky, tj. dívky, milenky nebo manželky. Opakem malíčku je pak vztyčený palec, který znázorňuje mužskou sílu. (Morris, 1999, p. 66)

IV. Palec mezi ukazováčkem a prostředníčkem

4.1. Sever Evropy – (Belgie, Nizozemsko, Dánsko, Německo) slouží tento signál jako obscénní scéna.

Jinde (Francie, Řecko, Turecko, Korfu) se užívá spíše jako hanlivá, falická narážka. (Morris, 1999, p. 104)

4.2. Portugalsko, Brazílie, Sicílie – Obrana proti zlým silám.

Toto gesto se užívá proti uhranutí nebo zlým duchům. (Morris, 1999, p. 104)

4.3. Běžně rozšířeno po celé Evropě – „Sebral jsem ti nos.“

Toto gesto se používá jako součást dětské hry, spočívající v tom, že krademe dítěti nos. (Morris, 1999, p. 104)

V. Palec mířící vzhůru

5.1. Běžně rozšířeno – „Dobře, výborně.“

Gesto vzniklo podivuhodným nedorozuměním, kdy v koloseu, když měla být udělena gladiátorovi milost, dali to najevo tím, že palec zakryli. Naopak prst vystrčili, když chtěli, aby zápasník zemřel. Vinou nesprávného překladu se tato dvě gesta nakonec zaměnily tak, že se stal ze zakrytého palce palec směřující vzhůru a z palce bodajícího palec směřující záporně dolů. (Klein, 1998, p. 63) (Morris, 1999, p. 109)

5.2. Japonsko – Muž.

Palec zde znázorňuje mužskou sílu. (Morris, 1999, p. 110)

5.3. Severozápadní Španělsko (Baskicko) – „Ať žijí Baskové!“

Palec namířený vzhůru se stal symbolem baskického separatistického hnutí. Užije-li tohoto symbolu cizinec na znamení toho, že je vše v pořádku, může si tím ve Španělsku nevědomky způsobit vážné potíže. (Morris, 1999, p. 110)

5.4. Západní Paňdžáb – „Nejde to, nedá se nic dělat.“

Toto gesto nejspíše vychází z úkonu spočívající v tom, že aktér vracející se s nepořízenou zvedne směrem k adresátovi prázdnou dlaň, ve které palec nemá co uchopit. (Morris, 1999, p. 111)

5.5. Japonsko – Pět, pětka nebo pětice.

V Japonsku je zvykem počítat na prstech tak, že vztyčený palec znázorňuje pětku. (Morris, 1999, p. 111)

VI. Prostředníček toporně trčí

6.1. Běžně rozšířeno zejména v USA – Obscenní urážka.

Toto známé gesto znázorňuje ztopořený penis, po jehož stranách jsou dvěma páry pokrčených prstů naznačena varlata. Vztyčený prostředníček patří k vůbec nejstarším hanlivým symbolům. Sloužil jako běžná forma urážky ve starém Římě. (Klein, 1998, p. 93) (Morris, 1999, p. 133)

6.2. Libanon, Sýrie – Obscenní urážka.

Místo abychom prst vztyčili vzhůru, tentokrát jej vodorovně vytrčíme ze zaťaté pěsti a to přesně ve chvíli, kdy ji necháme dopadnout na dlaň druhé ruky. (Morris, 1999, p. 134)

6.3. Katolické středomořské země (Španělsko, Portugalsko, Itálie) – Obscenní urážka
Vztyčíme prostředníček a trhneme předloktím směrem vzhůru. (Morris, 1999, p. 134)

Brazílie – Zdvžený prostředníček znamená přát „hodně štěstí.“ (Frotscher, 2008, p. 47)

Balkán – Vztyčený prostředníček 0, nebo nic. (Frotscher, 2008, p. 47)

VII. Prsty zkřížené přes sebe

7.1. Běžně rozšířeno – Přátelství.

Zkřížené prsty znázorňují důvěrný vztah mezi dvěma přáteli. (Morris, 1999, p. 138)

7.2. Jižní Itálie a východní Středomoří, zejména Turecko – „Takhle by to, milý příteli, dál nešlo.“

Mohou – li zkřížené prsty znázorňovat přátelství, mohou být právě tak i výrazem toho, že chceme s přátelstvím rázně skoncovat. V takovém případě prsty nejdříve zkřížíme a vzápětí rozpleteme. (Morris, 1999, p. 138)

7.3. Rozšířeno v křesťanských zemích zejména v Británii a Skandinávii – Obrana proti zlým silám.

Gesto užíváme jako stylizované posvátné znamení, kterým se dožadujeme boží ochrany.
(Morris, 1999, p. 138)

VIII. Předloktí trčící vzhůru

8.1. Severní Evropa a Maďarsko – Obscenní urážka.

Tento úkon slouží jako oblíbené falické gesto, obrazně znázorňující ztopořený penis.
(Morris, 1999, p. 145)

8.2. Británie – Sexuálně zabarvený obdiv vůči půvabné ženě. (Morris, 1999, p. 145)

8.3. Česká Republika – Hrozba násilím. (Klein, 1998, p. 111)

IX. Sekání do vzduchu

9.1. Itálie – „Dej si na mě pozor.“

Jedna ruka seká do vzduchu, druhá zůstává v klidu. Tímto němým úkonem adresáta varujeme, že když okamžitě nepřestane, bude bit. (Morris, 1999, p. 154)

9.2. Arabské země a zejména severní Afrika – „Dej si na mě pozor.“

Postupujeme stejně jako v předchozím případě, palcem však držíme ukazováček v ohnuté poloze a zbylé tři prsty jsou natažené. Je to hybridní úkon, který se skládá z kombinace gest znázorňující nulu a varovné sekání. (Morris, 1999, p. 155)

9.3. Nizozemsko – „Vypadni, táhni, koukej zmizet.“

Hřbetem levé ruky se udeříme do pravého lokte a pravou rukou přitom sekáme do vzduchu. Sekáním adresátovi ukazujeme, kterým směrem má odejít a aby odkráčel pěkně svižně. (Morris, 1999, p. 155)

9.4. Belgie, Francie, Španělsko, Itálie, Tunisko, Jugoslávie, Řecko – „Vypadni, táhni, koukej zmizet.“

Pravá ruka seká do vzduchu směrem vzhůru, levá přitom seká do pravého zápěstí. (Morris, 1999, p. 156)

9.5. Francie, Belgie – „Odchod, odjezd, útěk.“ (Morris, 1999, p. 156)

X. Váček

10.1. Itálie – „Otázka na kterou chce aktér dostat přesnou odpověď.“

Sepneme prsty do váčku a několikrát trhneme zápěstím nahoru a dolů. (Morris, 1999, p. 160)

10.2. Korfu, Řecko, Turecko – „Výborně.“

Sepneme prsty a pohneme rukou směrem dolů. Tento úkon je patrně odvozen od gesta spočívajícího v tom, že si mluvčí tváří v tvář něčemu lahodnému políbí špičky prstů. (Morris, 1999, p. 161) (Klein, 1998, p. 165)

10.3. Malta – „Výborně.“

Gesto jízlivého posměchu, když se nám něco nepovede, tím dává aktér najevo, že se nám to ironicky náramně povedlo. (Morris, 1999, p. 161)

10.4. Belgie, Francie, Portugalsko – „Strach.“

Sepjaté špičky prstů jemně otvíráme a zavíráme. (Morris, 1999, p. 162)

10.5. Španělsko, Kanárské ostrovy a „španělská“ Jižní Amerika – Davy, zástupy, hromadná účast.

Držíme ruku před tělem a několikrát ji střídavě otevřeme a zase zavřeme. Gesto provádíme oběma rukama najednou.

Sevřené prsty znázorňují setkání nebo shromáždění lidí. (Morris, 1999, p. 162)

10.6. Tunisko a jiné arabské země na severu Afriky a na Středním východě – „Měj se na pozoru, buď opatrný.“

Sepneme ruce do váčku a pak rukou pohybujeme pomalu nahoru a dolů.

Pomalým pohybem dáváme adresátovi najevo, že by měl přibrzdit. Gesto se používá na silnicích, kdy jeden řidič upozorňuje druhého, aby zpomalil. (Morris, 1999, p. 162)

XI. Rohy

11.1. Španělsko, Portugalsko, Itálie, Malta – Klamaný manžel, „paroháč.“

Ukazováček a malíček jsou toporně vztyčeny, přičemž palcem přidržujeme prsteníček ohnutý.

Je to velmi staré gesto a existuje mnoho důvodů, proč se rohatá hlava stala gestem nevěry. (Klein, 1998, p. 69)

11.2. Malta, Itálie – Obrana proti uhranutí

Rohy jako v předchozím provedení jen míří přímo na člověka. (Morris, 1999, p. 164)

11.3. Jižní Amerika – Obrana proti neštěstí.

Otáčíme rukou se vztyčenými rohy.

Označuje se jako „lagarto“ - „ještěrka“ obranný prostředek proti zapovězenému slovu „culebra“ což je had. (Morris, 1999, p. 165)

XII. Kroužek

12.1. Běžně rozšířeno v Severní Americe a Evropě – „Dobře, výborně, souhlasím.“

Zvedneme ruku k člověku, kterému je gesto určeno a připojíme palce k ukazováčku, aby nám vznikl „vertikální kroužek.“

Kroužek pokládán za znamení souhlasu. Základem je gesto, které děláme při řeči, když se chceme vyjádřit co nejpřesněji. Jako bychom drželi něco malého a tím se utvořil „kroužek“. Tímto gestem hodnotím jako věc výbornou, znamenitou. Gesto je také spojováno s americkým pojmem „O.K.“ (Morris, 1999, p. 169)

12.2. Německo, Sardinie, Malta, Tunisko atd. – Zženštilost, homosexualita.

Gesto stejné jak v předchozím případě, jen kroužek leží vodorovně.

Může být jako urážka, že je muž zženštilý, nebo naznačovat přátelsky něčí homosexuální sklony. (Morris, 1999, p. 170)

12.3. Belgie, Francie, Tunisko – Nula.

Kruhový otvor znázorňuje nulu, tj. že adresát je úplně k ničemu. (Morris, 1999, p. 170)

12.4. Japonsko – Peníze.

Kroužek je zde symbolem mince. Buď dotyčný žádá o peníze, nebo může jít i o něco co je drahé. (Morris, 1999, p. 171)

12.5. Jižní Amerika – Dokonalost.

Kroužek leží vodorovně, trhneme rukou nahoru a dolů.

Významově jako gesto O.K., ale zužuje se na věci a osoby, které jsou naprosto dokonalé.
(Morris, 1999, p. 171)

12.6. Itálie – „O čem to mluvíš? Co mi to tu vykládáš?“

Dlaň míří vzhůru a pohybuje se směrem od mluvčího k adresátovi a zpět. (Morris, 1999, p. 171)

12.7. Itálie – Spravedlnost, správnost.

Kroužek míří dolů.

Slouží k vyjádření toho, jestli se někdo choval správně či spravedlivě. (Morris, 1999, p. 172)

XIII. Ukazováčky tlukoucí jeden do druhého

13.1. Japonsko – Vzájemná nevraživost, napjaté vztahy.

Ukazováčky ťukají rychlým tempem o sebe.

Gesto se užívá v situacích plných napětí. (Morris, 1999, p. 226)

13.2. Egypt – „Chci se s tebou vyspat.“

Prsty znázorňují rytmické pohyby, charakteristické pro pohlavní styk. (Morris, 1999, p. 226)

13.3. Jižní Itálie, Řecko – Manželství.

Mluvčí komentuje manželský svazek dvou lidí. (Morris, 1999, p. 226)

8. Závěr

Bakalářská práce se zaměřuje na neverbální komunikaci s úvodem do komunikace obecně. Neverbální komunikace je dosti obsáhlé téma, a proto se podrobněji zabírám pouze dvěma částmi, těmi jsou mimika a gestika.

Neverbální komunikací se zabývá mnoho vědních oborů: psychologie, antropologie, sociologie. Především je ale důležitá v každodenním životě. Pomocí neverbální komunikace si sdělujeme více než polovinu všech informací.

Díky ní dokážeme mnohem přesněji určit pocity druhého, jeho psychický stav a rozpoložení. Neverbální komunikace většinou koresponduje s naším psychickým stavem, je na něj přímo napojená, má tak mnohem větší vypovídací hodnotu než komunikace verbální.

Perfektní vyjadřování pomocí neverbální komunikace je člověku vlastní, zejména proto, že se vyvíjela dlouho předtím, než komunikace verbální, byla jakousi prvotní řečí. Toto stále vidíme na malých dětech, které ještě nemluví, ale pomocí mimiky dokážou přesně sdělit, co chtějí.

S rozvíjením neverbální komunikace vznikaly její různé modifikace a obměny po celém světě. V současné době má každá kultura svou specifickou neverbální komunikaci. Dochází tak ke střetu kultur, kdy kultury se svými kulturně podmíněnými gesty, mimikou a dalšími prvky neverbální komunikace musí najít společnou řeč v našem světě.

V této situaci je důležité správně interpretovat neverbální signály a předejít tak různým, omylům a nedorozuměním. Cílem bakalářské práce bylo ukázat důležitou funkci neverbální komunikace a to zejména s ohledem na kulturní odlišnosti. Nesmíme totiž zapomínat, že na světě nejsme sami a musíme se naučit být tolerantní k ostatním. Skrze studium neverbální komunikace jiných národů se nám může podařit najít tu správnou cestu, jak této tolerance dosáhnout.

9. Seznam použité literatury

PRŮCHA, Jan. *Interkulturní komunikace*. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing, a. s., 2010. ISBN 978-80-247-3069-1.

MORRIS, Desmond. *Bodytalk*. Přel. K. Korteová. Vyd. 1. Praha: IŽ, s. r. o., 1999. ISBN 80-240-0238-8.

KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Neverbální komunikace. Řeč pohledů, úsměvů a gest*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988

KLEIN, Zdeněk. *Atlas sémantických gest*. Vyd. 1. Praha: nakladatelství HZ Editio, spol. s. r. o., 1998. ISBN 80-86009-21-1.

FROTSCHER, Sven. *5000 Znaků a symbolů světa*. Přel. kolektiv překladatelů pod vedením T. Dimtera. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing, 2008. ISBN 978-80-247-2230-6.

DE VITO, Joseph A. *Základy mezilidské komunikace*. Přel. J. Rezek. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing a. s., 2008. ISBN 978-247-2018-0.

ČERNÝ, Vojtěch. *Řeč těla*. Vyd. 1. Brno: Computer Press, a. s., 2007. ISBN 978-80-251-1658-6.

TEGZE, Oldřich. *Neverbální komunikace*. Praha. Computer Press., a.s., 2003. ISBN 80-7226-429-X

Thiel, Erhard. *Mluvíme tělem*. Praha. Knižní klub v Praze. 1997 ISBN 80-7176-511-2

VYBÍRAL, Zbyněk. *Psychologie lidské komunikace*. Praha. Portál., s.r.o. 2000, ISBN 80-7178-291-2

VÁVRA, Vlastimil. *Mluvíme beze slov*. Praha. Panorama. 1990 ISBN 80-7038-128-0

BOČÁNKOVÁ, Milena a kolektiv. *Intercultural Communication*. Praha. Oeconomica - nakladatelství VŠE. 2010 ISBN 978-80-245-1648-6

LEWIS, David. *Tajná řeč těla*. Praha. Victoria publishing. 1998 ISBN 80-85605-49-X

PFEFFERMANNOVÁ-ZÁRUBOVÁ, Noemi. *Gesta a mimika*. Praha. Akademie muzických umění v Praze. 2008

EKMAN, P., FRIESEN, W., *Emotion in the Human Face*. New York. 1972

RUESCH, J., BATESON, G., *The Social Matrix of Psychiatry*. New York, 1951

10. Summary

The thesis is focused on the nonverbal communication. This topic is very wide, so the work only discusses its two parts. These are gestures and mimics.

One part of the thesis contains analysis of mimics and gestures in general, the other part focuses on special features of different cultures and countries.

The first chapter is focused on functions and processes in the communication. The second chapter is speaking about the nonverbal communication and characteristic encoding for this type of communication. It struggles in finding right definition for nonverbal communication or how can we divide the nonverbal communication into the smaller parts for better understanding.

In the third chapter, the origin of this communication is discussed. When did people start to examine it for the first time? What was the progress through centuries, from the very beginning until today?

The fourth chapter briefly deals with intercultural communication. First it focuses on the intercultural communication in general meaning. There can be found three different meanings of the intercultural communication. Then it focuses on cultures which are essential element of it, and finally two terms closely connected acculturation and assimilation.

Last two parts discuss gestures and mimics. Mimics are divided by several different facial parts for better understanding as it is easier to describe the mimics of one part of the face at a time. If taken in general, it would be very complicated to catch all the mimics in the face and describe them simultaneously.

Gestures can be also divided but it is not the main topic of this chapter. The thesis here is focused more on the frequency of gestures and its importance in the nonverbal communication. The biggest part of the chapter is given to the meaning of gestures in different cultures.

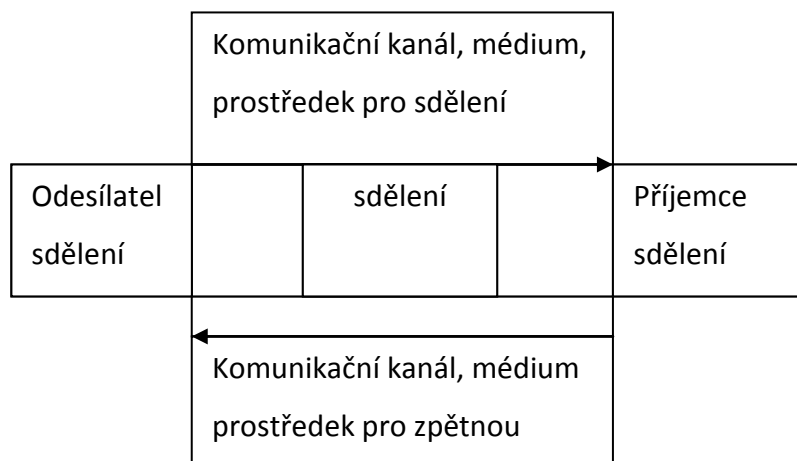
This work has mostly comparative character, but also focuses on practical use of the nonverbal communication.

Přílohy

Tabulky:

1. Jednoduché schéma komunikačního procesu

Fotky:

1. Pěstí do dlaně

- 1.1. Běžně rozšířeno - Zlobím se.
- 1.2. Střední východ - Sexuální výzva
- 1.3. Západní Afrika - Ujednáno.

2. Sepjaté dlaně

Běžně rozšířeno hlavně
na západě - „Obracím se s modlitbou k
nebesům.“

- 2.1. Indie, Thajsko - Pozdrav. Ruce sepeme před tělem a přidáme lehkou úklonu.**

3. Malíček toporně vztyčený

- 3.1. Bali - špatná zpráva, nepříznivé okolnosti.**
3.2. Rozšířeno v Středomoří - Malý penis.

3.3. Části Evropy a Jižní Ameriky – Slabý, tenký, hubený.

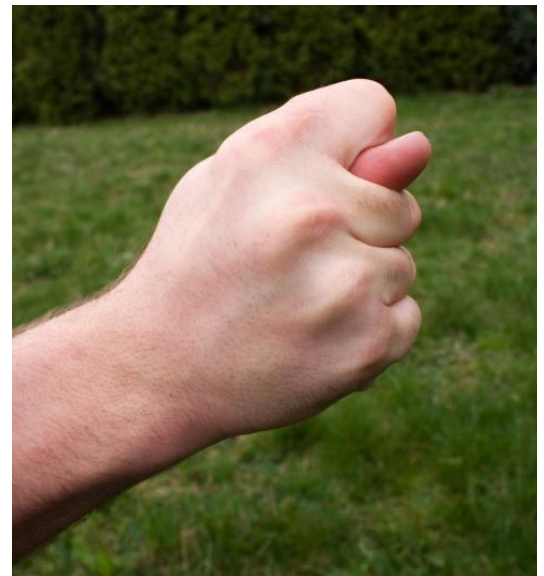
3.4. Japonsko – Žena. Malíček znázorňuje ženskost.

4. Palec mezi ukazováčkem a prostředníčkem

4.1. Sever Evropy - Tento signál jako obscénní scéna.

4.2. Portugalsko, Brazílie, Sicílie – Obrana proti zlým silám.

4.3. Běžně rozšířeno po celé Evropě - „Sebral jsem ti nos.“

5. Palec mířící vzhůru

5.1. Běžně rozšířeno – „Dobře, výborně.“

5.2. Japonsko – Muž.

5.3. Severozápadní Španělsko – „Ať žijí Baskové!“

5.4. Západní Paňdžáb – „Nejde to, nedá se nic dělat.“

5.5. Japonsko – Vztyčený palec znázorňuje pětku.

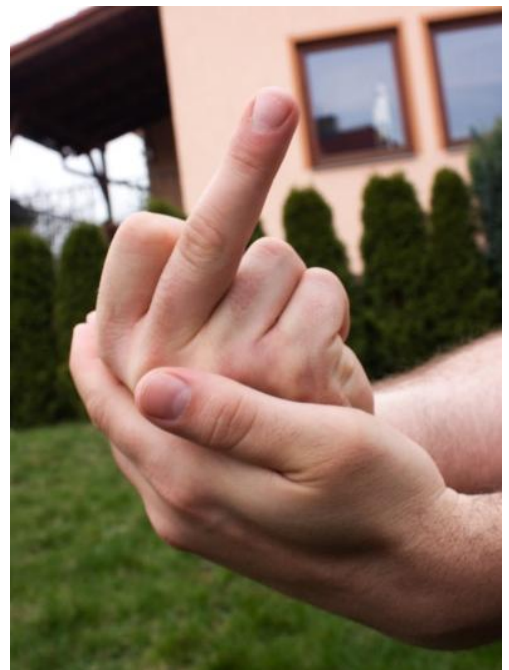
6. Prostředníček toporně trčí

- 6.1. Rozšířeno v USA – Obscenní urážka. Značí ztopořený penis s varlaty.**

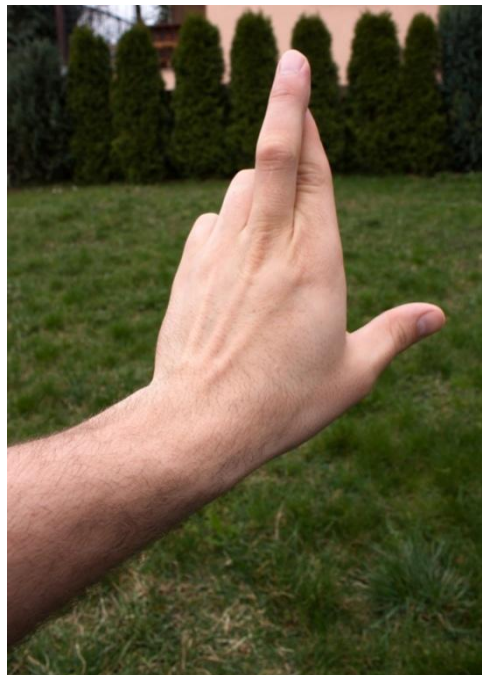
- 6.2. Libanon, Sýrie – Obscenní urážka – ruka se vztyčeným prostředníkem dopadá na druhou ruku.**

- 6.3. Brazílie – Zdvižený ukazovák znamená přát „hodně štěstí.“**

7. Prsty zkřížené přes sebe

- 7.1. Běžně rozšířeno – Přátelství, důvěrný vztah mezi dvěma přáteli.**
- 7.2. Itálie, Středomoří, Turecko – Když chceme s přátelstvím rázně skoncovat, prsty se vzájemně rozplétají.**
- 7.3. Křesťanské země- Gesto boží ochrany.**

8. Předloktí trčící vzhůru.

- 8.1. Severní Evropa a Maďarsko – Znázorňuje ztopořený penis, bráno jako urážka.**
- 8.2. Británie - Sexuálně zbarvený obdiv vůči ženě.**

9. Sekání do vzduchu

- 9.1. **Itálie** – Ruka seká do vzduchu a varuje adresáta, že pokud nepřestane, bude bit.

- 9.2. **Arabské země** – Hybridní úkon, který znázorňuje spojení dvou gest, nuly a varovného sekání.

- 9.3. **Nizozemsko** – Hřbetem levé ruky udeříme do pravého lokte, adresátovi tím ukazujeme, aby pěkně rychle odpochoval.

- 9.4. Belgie, Francie, Itálie, Španělsko – Tímto gestem naznačujeme adresátovi, že by měl zmizet, odejít.**

10. Váček

- 10.1. Itálie – Trháme zápěstím nahoru dolů, gesto děláme, když chceme dostat odpověď.**

- 10.2. Korfu, Řecko, Turecko – Značí výborně.**

- 10.3. Malta – „Výborně“, ale v ironickém slova smyslu.**

- 10.4. Belgie, Francie, Portugalsko – Prsty pomalu rozevíráme a zavíráme, naznačujeme tím, že máme strach.**

- 10.5. Jižní Amerika, Španělsko, Kanárské ostrovy – Gesto označuje davy zástupy, prsty otevíráme a zavíráme**

11. Rohy

- 11.1. Španělsko, Portugalsko, Malta – Gesto označuje podváděného manžela „Paroháče.“**

- 11.2. Malta, Itálie – Obrana proti uhranutí.**

11.3. Jižní Amerika – Obrana proti neštěstí.

12. Kroužek

12.1. Severní Amerika, Evropa – Kroužek je zde pokládán za znamení souhlasu, nebo pochvaly.

12.2. Německo, Sardinie, Malta, Tunisko atd. – Slouží jako urážka muže, že je zženštilý nebo homosexuál.

12.3. Belgie, Francie, Tunisko - Kroužek zde znázorňuje nulu, vyjadřujeme tím adresátovi, že je k ničemu.

12.4. Japonsko - Peníze - Kroužek je symbolem mince.

12.5. Jižní Amerika - Gesto pro osoby a věci, které jsou dokonalé.

- 12.6. Itálie - Gesto znázorňující otázku „O čem mluvíš?“**

- 12.7. Itálie - Spravedlnost, správnost - Držíme v ruce váhu spravedlnosti.**

13. Ukazováčky tlukoucí jeden o druhý

- 13.1. Japonsko - Nevraživost, gesto se užívá ve vypjatých situacích.**
- 13.2. Egypt - Zájem o pohlavní styk.**
- 13.3. Řecko, jižní Itálie - Manželský svazek dvou lidí.**

